

Brno, jméno města ležícího při ústí řeky Svitavy do Svatky v jižní části střední Moravy. Místo bylo osídlováno již v pravěku, opěrné body velkomoravské moci ležely však spíše v okolí (hradiště Staré Zámky u Líšně, Rajhrad). První písemná zpráva o Brně se vztahuje k r. 1091, konkrétnější doklady o této lokalitě, rozvíjející se v rámci českého státu, poukazují ovšem až do 20. let 13. stol. na brněnský hrad, situovaný původně na Petrově, resp. na Staré Brno, tj. na osadu pod hradem, která existovala před lokací středověkého města (od 13. stol. bylo Staré Brno městečkem; formálně spojeno s Brnem až 1850). Původ názvu *Brno* se hledal v keltské a germánské etymologii, jméno je však odvozeno od slovanského *brn* (= kal, hlína; *Brno* = snad „hliněný hrad“ či „hrad na hliněném místě“; je též možné, že hrad založený v 1. pol. 11. stol. byl pojmenován podle vsi ležící u brodu přes Svatku). Ze slovanského označení se vyvinul německý tvar *Brünn* (Staré Brno se latinsky nazývalo *Antiqua Brunna*). Od poloviny 11. stol. do 1182 bylo Brno sídlem brněnského údělného knížectví Přemyslovců. Ve 30. letech 13. stol. vzniklo středověké město (městské právo 1243), které zabralo území knížecího hradu a osad v podhradí; místo původního hradu byl vybudován na blízkém kopci Špilberku nový pevnostní hrad (původní stavba dokončena snad 1277). Brno bylo pak i sídlem moravských markrabat. Ve starších dějinách Moravy plnilo ovšem Brno funkci centra vedle Olomouce hlavně kvůli rozdělení země na soudní obvod brněnský a olomoucký. Od středověku se v Brně usazovali i četní neslovanští obyvatelé (Němci a Židé) a Brno se stále silněji orientovalo na Podunají. Kulturu města výrazně formovaly církevní řády (kláštery vznikaly též v okolí: na Starém Brně to byl klášter cisterciáček Aula Regia, založený 1323, významný byl i klášter v → *Zábrdovicích* a kartuziánský klášter v Králově Poli). Vrcholný rozmach středověkého Brna spadá do poslední čtvrtiny 14. století. Husitství se v Brně neprosadilo, v 15. a 16. stol. bylo však město dějištěm četných sociálních a náboženských rozporů. Proti silnému nekatolickému živlu nastoupila protireformace (jezuité od 70. let 16. stol.), rekatolizace proběhla zvl. v pobělohorské éře. Po zkušenostech z třicetileté války, kdy Brno dobývali Švédové, bylo město proměněno v zemskou pevnost, zároveň však Brno od 17. stol. plnilo v důsledku habsburských reforem správní moci i funkci hlavního města → *Moravy* (až do r. 1949). Když vzniklo 1777 v Olomouci arcibiskupství, bylo mu podřízeno i nové biskupství v Brně (se sídlem při kostele sv. Petra a Pavla na Petrově). Tvářnost Brna se zbarokizovala (v městě a okolí se v baroku nacházelo 14 katolických kostelů a na 90 šlechtických paláců). Špilberk začal od 18. stol. fungovat jako vězení (zvl. pro účastníky protihabsburského odboje z řady zemí). Vývoj města a okolí byl pak od 2. pol. 18. stol. ovlivněn rozvojem manufakturní a průmyslové výroby (o Brně se hovořilo jako o „rakouském“ či „moravském Manchesteru“) a kolem r. 1900 bylo již Brno velkoměstem, po Vídni, Praze, Terstu, Lvově a Štýrském Hradci největším v předlitavské části habsburské říše. V počátcích industrializace se v Brně silně uplatnily osvícenské tendence (mj. byla sem krátkodobě přeložena univerzita z Olomouce). V 19. stol. dále sílí vazba Brna na Vídeň (Brno charakterizováno jako „předměstí Vídně“), což bylo dáno i politickou nadvládou německého živlu (ta trvala do r. 1918). Česká populace narůstala zvl. na okraji aglomerace. Národnostní a kulturní profil Brna se změnil po vzniku Československa (od r. 1919 se k Brnu připojovala i mnohá okolní místa, z nichž některá - např. Královo Pole a Židenice - byla kulturně velmi aktivní; v tzv. Velkém Brně žilo záhy po I. světové válce na 220.000 obyvatel, z toho 55.000 Němců). Již r. 1899 bylo v Brně založeno vysoké učení technické, další rozvoj vysokého školství nastal až rokem 1919 (vznik české univerzity). V minulosti se v Brně koncentrovaly významné výtvarné aktivity a postupně rostl i význam divadla. Charakteristická byla koncentrace vědeckých osobností: v klášteře milosrdných bratří žil J. Dobrovský; ve starobrněnském klášteře, kam 1783 přesídlili augustiniáni od sv. Tomáše, se v 19. stol. soustřeďovali činitelé jako přírodovědec Ř. Mendel, filozof F. M. Klácel a literární historik F. T. Bratránek; německá technika byla působištěm V. Kaplana, vynálezce, turbíny; vědě 20. stol. dalo Brno rakousko-amerického matematika K. Gödela. Z uměleckých

osobností nadregionálního významu lze uvést brněnského rodáka A. Loose, moderního rakouského architekta. Kulturu Brna formovali též čeští spisovatelé žijící v Brně, Brnem procházející či spojení s jeho kulturní atmosférou, např. J. Herben, bratři Mrštíkové, J. Merhaut, J. Mahen, S. K. Neumann a R. Těsnohlídek. Na sklonku 19. stol. obohatilo brněnský ideový ruch hnutí → *Mladé Moravy*. Významné kulturní síly se soustředily kolem *Lidových novin* a zdejšího rozhlasu, manifestací avantgardních snah se stala celostátní výstava soudobé kultury 1928 (pro tuto akci bylo vybudováno výstaviště, dějiště dnešních veletrhů). Po odsunu Němců se Brno stalo prakticky ryze českým městem a síť jeho kulturních institucí byla dále dobudována. Ve sféře umělecké tvorby došlo zvl. v 60. letech k renesanci avantgardních snah, po r. 1989 se Brno jako druhé největší centrum české kultury snaží zaujmout významnou pozici v širším středoevropském regionu. Církevní hudba našla záhy oporu v kolegiálním kostele sv. Petra, ve farním kostele sv. Jakuba (zde ve 13. stol. škola) a v klášterním prostředí. Významnou úlohu sehrával zvl. starobrněnský klášter cisterciáků; na jeho hudební tradici usuzujeme z lekcionáře a antifonáře, jež souvisely s postavou královny Elišky Rejčky. Cenné liturgické knihy byly u sv. Jakuba (14. a 15. stol.), z kartuziánského kláštera v Králově Poli je znám misál (15. stol.). Pozoruhodným děním se vyznačoval premonstrátský klášter v → *Zábrdovicích* (zde působil i J. Gallus). Nekatolický zpěv se objevil s nástupem reformace. Ze *Zbraslavské kroniky* víme o hebrejském zpěvu, jímž v Brně židé vítali Jana Lucemburského (1311). Od 14. stol. jsou v chrámech doloženy varhany, z 1. pol. 16. stol. máme zprávu o staviteli varhan Clementovi. Ve 14. stol. jsou za markraběte Jana Jindřicha doloženi pištcí Svachek a Nueska, za markraběte Jošta pak vedle 2 pištců i → *trubači* Mertein a Henricus. Ze 2. pol. 14. stol. je dochováno asi 10 jmen brněnských hudebníků a výrobců hudebních nástrojů. Vjezd Jiřího z Poděbrad (1458) byl slaven hudbou pištců, trubačů a bubeníků. Na rozmach vokální polyfonie lze usuzovat z historie kůru sv. Tomáše, v letech 1584-86 působil u sv. Jakuba v Brně J. Rosenplut ze Švarcenbachu, moravský katolický hymnograf. Z Brna zřejmě pocházel humanistický skladatel Anselm von Brünn, Stoltzerův žák. Od poloviny 17. stol. se dění orientuje na dobové, zvl. rakouské vzorce hudby církevní i světské. Objevují se i význačné osobnosti. U sv. Petra a pak u sv. Jakuba to byl na přelomu 17. a 18. stol. M. F. Altmann, který pořídil cennou barokní hudební sbírku a měl styky s Římem i Vídní. Na sklonku 18. stol. byl u sv. Petra regenschorim G. Pokorný. U sv. Jakuba vznikla nadace pro chlapce-zpěváky (žádost G. F. Flormana z r. 1667). Ze Znojma přišel r. 1714 ke sv. Jakubu varhaník a chrámový skladatel J. Wachter, jehož žákem se stal brněnských chrámový hudebník J. Brixides. Ve 2. pol. 18. stol. se na svatojakubském kůru uplatnil jako nástupce M. Rusmana jaroměřický rodák P. Gravani, který upevnil postavení tamější nadace (s ním spolupracoval varhaník D. Klopfan). Gravani zřejmě působil i jako učitel nástrojové hry (kromě něho též V. Kvapil). Významná byla fundace při augustiniánském klášteře (vznikla v polovině 17. stol. z odkazu hraběnky Sybilly z Thurnu a Valessassiny); z ředitelů kůru a hudebníků tu vynikli R. Fidler, P. J. Marek, J. Michalík, J. Haura a zmíněný J. Brixides. V klášteře se pěstovala rozmanitá hudba (i světská). Do brněnského chrámového repertoáru pronikaly též skladby na český text. U minoritů řídil v 18. stol. hudbu J. L. A. Beer, u milosrdných bratří F. V. Faltus. Nejasná je postava skladatele Talmana, jehož skladby (i s českým textem) se dochovaly na svatojakubském kůru. V okolí Brna byla často církevní hudba v rukou hudebníků českého původu (v Obřanech působili např. v 19. stol. V. Pistor a A. Boháč, v Tuřanech ve 2. pol. 18. stol. A. M. Krommer). Brněnské varhany budovali v 18. stol. moravští varhanáři z rodu Siebrů a J. Výmola. Od poloviny 17. stol. lze sledovat též rozvoj instrumentální hudby. Na tomto rozmachu se podílel i městský magistrát: podle smlouvy z r. 1674 měl J. J. Janczi zajistit věžní hudbu (cinky a pozouny), přičemž hudebníci museli být k dispozici i svatojakubskému kůru, hrát při význačných událostech městského života atd. Hudebníci procházeli výchovou připomínající cechovní principy a později hráli značnou roli při vzniku různých místních kapel. Z vůdčích

představitelů městských hudebníků známe D. Lauermanna a A. Fischera, jehož hudebníci doprovázeli W. A. Mozarta na brněnském koncertě v Redutě 30. 12. 1767. Vytrubování z radniční věže bylo pak pěstováno spíše jako atrakce (ještě počátkem 20. stol.). Od 17. stol. se vyvíjela v Brně též instituce zemských → *trubačů*, sloužící moravským stavům (po r. 1702 šlo o sbor trubačů s tympanistou; soubor byl zrušen za Josefa II. a pak formálně obnoven bez někdejšího významu). Z šlechtických kapel se v Brně v 1. pol. 18. stol. uplatnily soubory Matyáše z Thurnu a Valessassiny a W. F. i K. M. Ditrichštejna. S protireformací nastupuje v Brně od počátku 17. stol. jezuitské školské drama (z autorů her působil v Brně jezuita W. Bruno). V letech 1729-38 se v Brně dávala zásluhou olomouckého biskupa W. H. Schrattenbacha italská oratoria (resp. i díla V. M. Gureckého); oratoria uváděli též brněnští kapucíni a na importu oratorií do Brna se podílela jaroměřická questenberská kapela. Ve 30. letech 18. stol. zachycuje Brno italskou operní vlnu. R. 1732 dovolila brněnská městská rada italskému impresáři A. Mingottimu postavit pod Špilberkem dřevěnou arénu a od 1734 hrát v novém městském divadle, od 1736 uváděl operní repertoár F. Neri del Fantasia. Městské divadlo se provozovalo od 1734 v taverně, od 1785 v *Redutě*. Od 60. let se provoz orientoval zvl. na německý → *singšpíl*, uváděla se však i dobová italská operní tvorba, balet, význačná díla Gluckova, Mozartova atd. Lokální divadelní repertoár syžetově reagoval i na lidové „koláčové“ slavnosti pořádané v 18. a 19. stol. v blízkém Komárově. Na přelomu 18. a 19. stol. byli divadelními kapelníky W. Müller a G. Rieger. V 1. pol. 19. stol. se na scéně záhy objevuje romantická tvorba, ještě ve 40. letech však repertoár obohacovaly italské operní společnosti (kuriozitou je italský referát uveřejněný v listu *Moravia* 1843). Již r. 1767 se v Brně uvádí česká hra v podobě zpívané pantomimy *Zamilovanéj ponocnej* J. Tučka. Uvádění českých oper a zpěvoher sílí v 1. pol. 19. stol., pokládá se však za ústupek „nižším třídám“, jak psal ještě r. 1838 sám český kulturní tisk. U brněnského divadla působil též obrozenský skladatel F. B. Kott, jehož opera *Žižkův dub* zde byla provedena r. 1842. Brněnské divadlo se tehdy snažilo podporovat místní či moravskou tvorbu. R. 1832 zde měla premiéru opera *Die Burgfrau auf dem Schlosse Pernstein* krátce v Brně působícího moravského skladatele A. E. Titla, r. 1840 vyvolala senzaci opera *Hamlet* tehdy devatenáctiletého brněnského autora M. Marezka. Náběhy ke koncertnímu životu jsou v Brně sledovatelné od 2. pol. 18. století. Patří k nim i zmíněné Mozartovo vystoupení (1767), hudba je však prezentována též v šlechtických salónech a v rámci amatérských aktivit. Od 80. let 18. stol. se pořádají měšťansko-šlechtické koncerty v podobě hudebních → *akademii*. O brněnské situaci podal zprávu V. Jírovec, který zde občas pobýval. Z těchto snah vzešla r. 1804 instituce *Musikalische Akademie von Dilletanten*, která se po 4 letech zaštitila názvem *Philharmonische Gesellschaft*. Na činnost této instituce navazovaly pak další amatérské snahy. Koncertní dění, jež mělo až do poloviny 19. stol. národně utrakvistický ráz, se rozvíjelo kvantitativně (od počátečních 6 - 7 akcí ročně až asi k 30 podnikům v r. 1854) i kvalitativně. Vůdčím zjevem koncertního dění byl jako dirigent zmíněný G. Rieger (navíc založil 1828 hudební ústav, kde pedagogicky působil). Koncertovalo se v sálech a po vídeňském vzoru i pod širým nebem (tzv. Augartenkonzerte). Od 30. let se pořádaly akce typu concerts spirituels z podnětu hraběty M. z Bukuwky a dávaly se cykly komorní hudby (posléze tu vyniklo Brandovo kvarteto, v němž hrával i P. Křížkovský), o 10 let později již vyvíjejí činnost pěvecká tělesa velkého sborového i liedertafelového typu. Členové augustiniánské starobrněnské fundace udrželi hluboko do 19. stol. tradici → *dechové harmonie* a podíleli se i na akcích ve městě (hostiny, akademie, divadlo). V Brně se záhy objevila klíčová díla vídeňského klasicismu (Haydnovo *Svoření* provedeno poprvé v českých zemích již 1800), spornou však zůstává otázka, zda Beethovenova *Missa solemnis* měla opravdu v Brně (na svatojakubském kůru) na jaře 1824 svou liturgickou premiéru. Od přelomu 30. a 40. let se konaly koncerty virtuosů (F. Liszt, A. Rubinstein, F. Laub, H. Vieuxtemps, O. Bull, Ch. Bériot, C. Schumannová). Hudební kritiku přinášely listy *Moravia*, *Brünner Zeitung* a *Theaterzeitung*. Postupně dochází k výraznější

koncentraci skladatelských sil. G. Rieger, v jehož tvorbě je vyjádřena idea moravského zemského vlastenectví, působí na A. E. Titla, H. Vojáčka, J. Chmelíčka a snad i na P. Křížkovského, skladatelsky je činný brněnský divadelní kapelník J. Hnojil, k romantismu se orientuje A. Tyrrellová (pocházela z anglicko-německé rodiny a měla kontakty s Lisztem). Česká obrozenecká orientace je patrná u J. O. Novotného a J. Dvořáka (zhudebňoval i texty Klácelovy), vyvrcholením je pak sborová světská, ale i chrámová tvorba P. Křížkovského. Z Brna vyšli skladatelsky činní umělci nadregionální úrovně, např. houslista H. W. Ernst a v divadelním životě angažovaný M. Maretzek. Na svou kariéru se Brně připravoval vídeňský klavírní pedagog J. Fischhof. Z dětí brněnského varhaníka J. Nerudy získali evropský věhlas syn František (violoncellista a skladatel) a dcera Wilma (houslistka), dcera Amálie (provdaná Wickenhauserová) byla významnou brněnskou pianistkou. V 19. stol. (zvl. po r. 1860) se v brněnském hudebním životě prohlubovala polarizace německých a českých sil. Brněnští Němci utvrzují orientaci na Vídeň, resp. na rakouské či německé dění vůbec, Češi hledají efektivní spojení s českou národní kulturou a zároveň usilují o vlastní svěbytnost. Česká hudební kultura se zpočátku opírala hlavně o zmíněná divadelní představení 1. pol. 19. stol., o kompoziční úsilí J. Dvořáka, J. O. Novotného, P. Křížkovského a H. Vojáčka, o hudebně folkloristickou činnost F. Sušila (jeho sbírky začaly vycházet v Brně r. 1835) a o import vlasteneckého repertoáru (barytonista J. K. Píšek uvádí 1838 píseň *Kde domov můj* s textem přizpůsobeným moravským poměrům), který leckdy zaujal i německé publikum. V duchu česko-německé vzájemnosti probíhalo ještě v polovině 19. stol. formování hudebně spolkové základny (v letech 1843 a 1848 vznikají *Liedertafel* a *Männergesangsverein*; H. Vojáček počátkem 50. let pěstoval i na této půdě „slovanský“ zpěv). O založení spolku a o projektu hudební školy se v Brně uvažovalo od r. 1836, až 1856 se však u opata augustiniánského kláštera C. Nappa scházejí zakládající členové národně utrakvistického spolku (byl mezi nimi i P. Křížkovský). V průběhu let 1858–62 vykristalizoval pak ovšem z těchto snah vyhraněně německý *Musikverein* se smíšeným sborem, smyčcovým orchestrem a od 1866 i se školou (její 2. stupeň se od r. 1900 nazýval *Konservatorium der Musik*). Největší osobností tu byl drážďanský rodák O. Kitzler, jinak též divadelní kapelník, který za působnosti v Brně (1865–99) udržoval styky s R. Wagnerem, A. Brucknerem, J. Brahmem ad. (Bruckner byl v Linci jeho žákem); stál rovněž v čele sboru *Brünner Männergesangsverein* a řídil městskou hudební školu. Z významných Kitzlerových nástupců lze uvést K. Frotzlera. Z českých členů spolku *Liedertafel* se r. 1860 vyvinula jako protiváha *Musikverein*u česky orientovaná *Beseda brněnská* (1879 přijala název *Filharmonický spolek Beseda brněnská*), z jejichž sbormistrů jmenujme P. Křížkovského, L. Janáčka, J. Kompita a R. Reissiga; kromě mužského a ženského sboru vytvořil tento spolek i hudební školu. Snahy o povznesení orchestrální hry se podařilo realizovat spíše brněnským Němcům. Zatímco z Janáčkovy iniciativy vzešlý *Český orchestr* (1898) trval jen krátce, byl r. 1902 ustaven kvalitní, zhruba osmdesátičlenný orchestr *Brünner Philharmoniker*, jehož dirigentem byl A. E. Veit. Němci měli dále orchestr *Gesellschaft deutscher Musikfreunde*. Češi vytvořili v letech 1903–06 *Orchestrální sdružení* (mezi válkami povznesl jeho úroveň jako dirigent muzikolog V. Helfert). Německé úsilí o provozování komorní hudby se od 70. a 80. let opíralo o *Brünner Kammermusikverein*, na české straně šlo hlavně o činnost kvartet (Perglerova a Reissigova). Na rozvoj českého hudebního dění působil i *Klub přátel umění* (vznikl 1900) zásluhou L. Janáčka a J. Kunce, významným činitelem pak byl ředitel škol ženského vzdělávacího spolku F. Mareš (na dívčí škole *Vesny* existovalo pozoruhodné hudební dění). Z českých pěveckých spolků vynikly královopolský *Lumír*, řemeslnická beseda *Svatopluk* (1873–76 byl L. Janáček jejím sbormistrem) a typografický *Veleslavín*; *Pěvecké sdružení moravských učitelů* bylo na Brno vázáno zdejší působností F. Vacha. Německé spolkové dění reprezentovaly pěvecké i další organizace (vedle spolku *Brünner Männergesangsverein*, působícího od 1861, též *Brünner Schubertbund*, *Brünner Typographen-Sängerbund*, spolek německé techniky *Markomannen*,

Brünner Mozart-Gemeinde, Wagner-Verein, Verein Deutsches Haus ad.). Uvádění hudby sloužil český *Besední dům* (od 1873, v letech 1879-81 se tam uváděly i Smetanovy opery) a *Německý dům* (od 1892). Díky Kitzlerovi se v Brně prosadila Brucknerova symfonická tvorba. Ještě před první světovou válkou hostovali v Brně dirigenti B. Walter, F. v. Weingartner a R. Strauss, G. Mahler zde 1906 osobně řídil svou *I. symfonii*. Kromě zmíněných spolkových hudebních škol (resp. městské hudební školy, do jejíhož čela se od 1844 postavili L. a E. Streit) byla hlavní brněnskou hudebně školskou institucí varhanická škola (od 1882) v čele s L. Janáčkem, jejíž zřízení prosadila o rok starší *Jednota na zvelebení církevní hudby na Moravě*. Na této platformě soustředil Janáček významné pedagogy (M. Kobližek, F. Musil, E. Tregler, M. Kuhlová, R. Reissig, F. Vach ad.) a začal formovat celé generace moravských hudebníků, včetně své kompoziční školy (→ *Janáčkovská škola*). Varhanická škola též obohatila brněnské dění vlastními koncertními pořady. V tomto okruhu rostla dynamika českého hudebního života, která poznamenala též charakter hudebního časopisectví (*Hudební listy*, vydávané 1884-88 L. Janáčkem; *Moravské hudební noviny*, vedené L. Kožušníčkem a M. Lazarem a vydávané v Brně 1909-11). České časopisy měly i přes své krátkodobé trvání významnější poslání než místní německé listy typu *Zitherwelt* či *Markomannen-Zeitung*. Také starobrněnská augustiniánská fundace, zažívající svůj poslední velký rozkvět za opata C. Nappa a pod vedením P. Křížkovského (od 1848), se jeví jako formace, jejíž působení ovlivnilo hlavně české hudební snahy (vyšli z ní např. J. Hnojil, H. Vojáček, J. L. Lukes a L. Janáček). Konečně se stalo Brno i místem, kde se zformovala výrazná linie nové české hudební tvorby, nesená zhruba do r. 1918 jmény P. Křížkovský, L. Janáček, J. Chmelíček, F. Musil (od 1870 významný činitel kůru na Petrově, skladatel zasahující výrazně do oborů světské i chrámové hudby), C. M. Hrazdira, J. Kunc a H. K. Mrázek (zahynul za I. světové války a projevoval jako žák V. Nováka velký talent). Brněnská tvorba byla přirozeně konfrontována s tvorbou předních českých autorů, zajíždějících i do Brna (B. Smetana 1873; A. Dvořák od 1878; V. Novák od 1897, přičemž zásluhou R. Reissiga a spolku *Vesna* se Brno stalo od r. 1899 místem novákovského kultu, vrcholícího premiérou *Bouře* v provedení *Besedou brněnskou* 1910). Růst úrovně českých aktivit byl dán cílevědomou uměleckou činností spolků (hlavně *Besedy brněnské*), mnohostrannou aktivitou Janáčkovou, přítomností řady význačných interpretů (např. pianisty J. Faměry), hostováním předních českých těles (*Česká filharmonie, České kvarteto*) a silicí vlnou folklorismu (brněnská činnost dialektologa a sběratele lidových písní F. Bartoše, spolupracovníka Janáčkovy). Nezanedbatelná byla i vědomá orientace na ideál slovanské kultury (vliv vystoupení sboru D. Slavjanského, Janáčkovy činnost v *Ruském kroužku* 1897 - 1915). To vše posilovalo i snahy o ustavení směru → *moravské hudby*, chápaného jako specifická linie české hudby. O mnoho skladatelských sil se opíral též hudební život německý. Ve 2. pol. 19. stol. to byli zvl. F. Debois a O. Kitzler, na přelomu století a později operní skladatel J. G. Mraczek (některá díla měla premiéru v německém brněnském divadle), K. Koretz, A. Tomaschek, J. Wizina, R. Peterka, C. Hampel, A. Mahovsky, V. Merz a teoretik i moderně orientovaný tvůrce B. Weigl. Řada německých skladatelů odcházela ovšem z Brna do ciziny, např. E. Kutschera, O. Findeisen, K. Henkel, E. W. Korngold (syn brněnského hudebního kritika J. Korngolda), F. Petyrek a P. J. Frankl. Podobně mířily z Brna do jiných oblastí i kroky dalších hudebních činitelů (sopranistka M. Jeritza, z brněnského okolí pocházející fyzik a muzikolog E. Mach, etnomuzikolog R. Wallaschek, hudební publicista P. Stefan). Na poli hudební skladby nezformovali němečtí brněnští činitelé osobitou stylovou linii, neboť ve snaze identifikovat se s širším německým či rakouským kontextem přizpůsobovali svou tvorbu hlavně jeho tradicionalistickým ambicím. Soupeření obou národních táborů se projevilo i v oblasti hudebního divadla. Zdejší (v podstatě německé) divadlo uvádělo v 19. stol. hojně romantický repertoár. Zájem o Wagnerovu tvorbu se projevil již v r. 1861 a k uvedení wagnerovského cyklu došlo počátkem 20. stol. (mj.

debutoval v Brně jako Lohengrin r. 1896 tenorista moravského původu L. Slezak, v Brně žák pěveckého pedagoga S. Auspitzera). Německé divadlo uvádělo na počátku 20. stol. též tvorbu R. Strausse a podporovalo místní operní produkci. Když budova *Reduty* přestala odpovídat nárokům divadelního provozu, přičemž ani čeští činitelé se nemohli spokojit s dosavadním způsobem uvádění českého repertoáru, došlo k institucionálnímu rozdělení. Německému provozu sloužilo po r. 1870 prozatímní divadlo, od r. 1882 pak honosné divadlo *Na hradbách* (elektrifikováno T. A. Edisonem), kdežto české divadlo se muselo spokojit s budovou (na rohu Veveří ulice) zakoupenou a adaptovanou *Družstvem českého Národního divadla*. První řádnou sezónu zahájilo toto divadlo (od 1894 zvané *Národní divadlo*) 6. XII. 1884 (následujícího dne byla uvedena Smetanova *Prodaná nevěsta*). V Brně působili kapelníci a korepetitoři jako K. Kovařovic, J. Charvát, F. Vach a C. M. Hrazdira a startovali pěvci úrovně K. Buriana, O. Mařáka a Th. Schütze. Přes skrovné vybavení byl uváděn reprezentativní výběr domácího i cizího repertoáru (navíc též baletní a operetní představení). Od počátku 20. stol. byly podávány návrhy na postavení důstojného operního stánku, záměr však byl realizován až v 60. letech stavbou dnešního *Janáčkova divadla*. Hlavním přínosem české opery bylo ovšem uvádění Janáčkovy tvorby, konkrétně jeho „moravských oper“ *Počátek románu* (1894) a *Její pastorkyňa* (1904). Janáček se pokoušel stimulovat vývoj českého operního dění též jako kritik. V uvedené epoše se v Brně formovala i hudební kultura → *dělnického hnutí* (osobnost F. Komprdy-Lysického). Zásadní přelom nastal r. 1918, kdy byly dány předpoklady progresivního vývoje a značného rozmachu české hudební kultury v Brně (svůj osobitý pohled na tuto proměnu vyložil L. Janáček r. 1927 ve fejetonu *Moje město*). Od Brna se požadovalo, aby se stalo druhou českou hudební metropolí, ba kulturním centrem celé východní části republiky (V. Helfert: *Naše hudba a český stát*, P 1918). Obě národní kultury tu sice ještě koexistovaly až do r. 1945 (oporou německého hudebního života a institucionálního dění byly osobnosti jako sbormistr O. Hawran, publicista a pedagog K. Horany, skladatel a sbormistr F. Klement, skladatel F. Mareczek, muzikolog H. Holländer, zmíněný B. Weigl), dynamika českých aktivit (přes dočasné utlumení za nacistické okupace) však byla mnohem větší. V Brně vznikla početná česká skladatelská obec, již až do své smrti (1928) vévodil tehdy již mezinárodně uznávaný L. Janáček. Od r. 1919 vychovávala skladatele nová brněnská → *konzervatoř* jako přímý dědic varhanické školy (po jistý čas tak činila i platforma Janáčkovy brněnské kompoziční třídy pražské mistrovské školy), od r. 1947 zabezpečuje výchovu skladatelů *JAMU*. Mezi Janáčkovými žáky-skladateli se objevily výrazné zjevy, stimulující mnohdy vývoj až do doby po druhé světové válce: konkrétně to byli J. Kunc, O. Chlubna, J. Blatný, J. Kvapil, J. Černík a V. Petrželka s V. Kaprálem (oba poslední směřovali k avantgardě). Na skladatele leckdy působil vzor V. Nováka silněji než sám Janáček. K určité aktualizaci Janáčkových podnětů došlo ve 30. a 40. letech v tvorbě P. Haase a Kaprálova žáka M. Harašty. Na avantgardní povědomí mělo vliv i horlivé uplatňování tvorby B. Martinů, jakož i to, že Brnem prošli např. B. Bartók, A. Schönberg a H. Cowell. Z nově nastupujících brněnských skladatelů navázali Z. Blažek a V. Štědroň na J. Suka, T. Schaefer usiloval o konstruktivistický projev, V. Kaprálová splynula s pařížským děním a Haasův žák K. Horký se vyvíjel v nejneprodnějšího brněnského operního autora. Produktivně si vedli i F. Suchý, V. Blažek a komponující houslový virtuos J. Holub, za okupace se skladatelsky vyhranil M. Barvík. Na poli chrámové tvorby měli po 1918 v Brně význam E. Tregler, A. Hromádka a R. Wunsch. Později se v oboru instruktivní tvorby uplatnil A. Sarauer. Po osvobození se za složitých politických a stylových podmínek prosazovali skladatelé J. Novák, L. Poděšř, J. Podešva, G. Křivinka, J. Ducháň, J. Matys a zvl. J. Berg, M. Ištvan, A. Piños a C. Kohoutek. K avantgardní orientaci J. Nováka a posledně zmíněné autorské čtveřice se za své brněnské působnosti (60. leta) přiklonil i pražský skladatel J. Kapr. Dále lze uvést Z. Zouhara, L. Koželuhu a V. Oborného, z představitelů později nastupujících generačních sledů P. Blatného, A. Parsche, M. Slimáčka, J. Bártu, L. Faltuse, B. Řehoře, M.

Štědroneš, Z. Pololánika, F. Emmerta, P. Řezníčka, E. Zámečnicka, P. Palkovského, P. Fialu, J. Bulise, J. Kollerta, M. Košuta, J. Adamíka a J. Pokorného. Pro brněnskou skladatelskou školu či obec je od 60. let příznačná snaha rozvíjet specifika moravské tvorby důslednými kompozičními inovacemi (v. t. formování skupin → *Brněnský kompoziční tým* a → *Camerata Brno*). Z představitelů jazzové a populární tvorby uvedme vedle P. Blatného J. Hniličku, O. Blahu, L. Novosada, M. Bártka, B. Sedláčka a L. Štancla, z nositelů folkloristických tendencí E. Kuksu. Od r. 1922 sdružoval brněnské skladatele i další hudební činitele → *Klub moravských skladatelů*, moderně orientovaný a napojený na → *ISCM*, od 50. let pak → *Svaz československých skladatelů*, na jehož bázi postupně došlo ke značnému ideovému a stylově směřovému větvení. Tematika Brna a jeho okolí se mj. odrazila v tvorbě L. Janáčka (klavírní sonáta *Z ulice*, *Symfonieta*, *Mládí*, částečně *Příhody lišky Bystroušky*) a O. Chlubny (orchestrální skladba *Brněnské kašny a fontány*, 1956), v *Tuřanských písních* V. Šťastného, v písni J. Kainara *Hvězdy nad Brnem*, formou složité lyrické výpovědi pak zvl. v díle M. Ištvana. Brněnským specifikem byl vznik zdejší muzikologické školy (→ *univerzita*, → *muzikologie*, → *hudebněvědné ústavy*). Podmínky pro formování odborné obce kolem filozofické fakulty (později i pedagogické fakulty), *Moravského muzea*, konzervatoře (pak i *JAMU*) atd. byly dány příchodem V. Helferta do Brna (1919) a jeho etablováním na *Masarykově univerzitě*. Muzikologie navázala na zdejší pozoruhodné, byť slabé tradice (folkloristické a hudebně teoretické aspirace Janáčkovy, přínos F. Sušila a F. Bartoše ke sběru lidových písní, historický výzkum Ch. F. d'Elverta, publicistická působnost K. Sázavského, H. Doležila a B. Kyselky). Brněnskou školu reprezentovali vedle Helferta a G. Černušáka Helfertovi žáci J. Racek, K. Vetterl, B. Štědroň, R. Smetana, J. Burjanek a hudební teoretik Z. Blažek, dále pianista L. Kundera, po druhé světové válce mj. T. Straková, J. Vysloužil, J. Trojan, F. Hrabal, R. Pečman, J. Fukač, J. Sehnal, M. Štědroň, S. Přibáňová a V. Kyas, badatelé v oboru hudební pedagogiky F. Lýsek, E. Valový a V. Horák, z hudebních kritiků J. Vratislavský, J. Majer, I. Petrželka, J. Bártová, E. Drlíková ad. Rozvoj brněnské muzikologie a hudební publicistiky se též odrazil ve vydávání časopisů či sborníků (Helfertovy *Hudební rozhledy* 1924-28 a r. 1938 Helfertem založený sborník *Muzikologie, Opus musicum* od 1969, hudebněvědná řada *Sborníku prací filozofické fakulty brněnské university* od 1966, sborníky brněnských kolokvií, dále též pod různými názvy vycházející list českého brněnského divadla) a ve významných edičních projektech (Helfertovo a Rackovo ediční řízení řady *Musica antiqua bohemica*, J. Vysloužilem iniciované *Souborné kritické vydání děl Leoše Janáčka*). V meziválečném údobí stimulovalo rozvoj muzikologické produkce brněnské nakladatelství O. Pazdířka. V Brně se specificky vyhranilo etnomuzikologické, hudebně lexikografické a janáčkovské bádání, na janáčkovský kongres (1958) navázala od r. 1966 každoroční mezinárodní hudebněvědná kolokvia. Vysoké úrovně dosáhla po r. 1918 brněnská divadelní kultura. Vnější podmínkou vzestupu českého divadla bylo přesídlení souboru do divadla *Na hradbách*, zdrojem dynamiky cílevědomé uplatňování Janáčkovy díla, scénických děl B. Martinů a nového či avantgardního repertoáru vůbec. Nový styl umělecké práce vytvořil v české opeře brněnského *Národního divadla* (názvy instituce se postupně měnily: od 1931 šlo o *Zemské divadlo*, od 1948 o *Státní divadlo*) dirigent a skladatel F. Neumann v letech 1919-29. Po Neumannovi pokračoval tento trend zásluhou ředitele O. Zítka, dirigentské trojice Z. Chalabala - B. Bakala - A. Balatka a jugoslávského dirigenta M. Sachse. Záměrně byla posílena „slovanská“ orientace (mj. průkopnické uvedení Šostakovičovy opery *Katěrina Izmajlova* 1936 a světová premiéra Prokofjevova baletu *Romeo a Julie* 1938). Úroveň baletu výrazně pozvedl I. Váňa Psota, svůj osobitý profil měla i meziválečná brněnská opereta (uplatnění revuálních prvků, činnost O. Nového). Brněnská německá opera si rovněž udržela vysoký standard; mj. uváděla též český repertoár a zásluhou O. Ackermanna nastudovala r. 1932 operu A. Berga *Wozzeck*. Na počátku okupace působil v brněnské opeře R. Kubelík. R. 1941 byla však činnost divadla zastavena a na sklonku okupace

fungovalo pouze tzv. *České lidové divadlo* (hrálo ve starém divadle a v sále *Typos*). Za okupace sídlila v Brně dočasně též opera z Duisburgu. Rozvoj českého hudebního divadla po r. 1945 zajistili na operním poli zvl. dirigent a skladatel F. Jílek a dirigent i dramaturg V. Nosek (hledání nového přístupu k Janáčkově, rekapitulace přínosů meziválečné avantgardy), z významných dirigentů se tu dále uplatnili např. J. Pinkas a J. Štych. Avantgardní tvorbu uváděl operní soubor též formou tzv. *miniopery*. Režisér M. Wasserbauer vytvořil na půdě *JAMU* studiovou komorní operu, nesoucí pak jeho jméno. Operetní soubor se v poválečném údobí podílel na uplatňování nového muzikálového repertoáru. Brněnským divadlem dále prošly osobnosti jako režisér B. Gavella, pěvci E. Olšovský, A. Čvanová, L. Domanínská, N. Kniplová, V. Příbyl, H. Janků a R. Novák, tanečníci a choreografové V. Avratová, V. Vagnerová, L. Ogoun a O. Skálová (její zásluhou byla v Brně nově založena taneční škola). Z autorských či nekamenných divadel zasáhly do vývoje hudebního divadla nejvýrazněji soubory *Večerní Brno* (v 60. letech pěstovalo typ nonkonformního kabaretního politického divadla) a posléze *Divadlo na provázku* (zvl. zásluhou M. Štědrone). Po r. 1918 až do zániku německé brněnské hudební kultury se opíral německý koncertní život dále o činnost orchestru *Brünner Philharmoniker*, zatímco české aktivity reprezentovalo uvádění symfonických koncertů divadelním orchestrem (vedle cílevědomé činnosti Helfertem vedeného *Orchestrálního sdružení*). Východiskem formování českého symfonického tělesa se stal proces probíhající od poloviny 20. let na půdě ideově a umělecky vyhraněného brněnského → *rozhlasu*. Zde se začal vyvíjet ansámbl, který se pod dirigenty J. Janotou a B. Bakalou přetvořil ve skutečný symfonický orchestr. Těleso umělecky zrál rovněž v tíživých podmínkách nacistické okupace. R. 1951 vznikl *Symfonický orchestr kraje Brněnského*, fúzí obou těles byla pak r. 1956 vytvořena brněnská *Státní filharmonie*, jejíž specifický interpretační profil postupně utvářeli dirigenti B. Bakala, J. Vogel, J. Waldhans, J. Bělohávek, F. Jílek, P. Vronský ad. Těleso patří k předním českým i středoevropským orchestrům a plnilo též funkci orchestru produkujícího pro potřebu rozhlasu. O provádění velkého kantátového repertoáru pečovala v Brně na vysoké úrovni *Beseda brněnská* (zvl. za dirigenta J. Kvapila 1916-46, dále pod R. Týnským a Z. Mrkosem), po vzniku *Státní filharmonie* navázal r. 1966 na tuto tradici poloprofesionální *Brněnský filharmonický sbor - FSBB* (zkratka zastupující název *Filharmonický sbor Beseda brněnská* měla připomenout onu návaznost; významným činitelem byl sbormistr J. Řezníček). Po druhé světové válce se zformovala i řada větších komorních ansámblů. Mladí hráči se sdružovali již od r. 1947 při *Moravském muzeu* na bázi souboru *Collegium musicum brunense*, později vznikly komorní orchestry *Čeští komorní sólisté*, *Komorní orchestr Bohuslava Martinů* a *Brněnský komorní orchestr*, jež působily ve svazku *Státní filharmonie*. Potřeby silícího meziválečného koncertního života vedly v Brně i ke vzniku drobných komorních sestav (*Moravské kvarteto* zformované 1923 kolem F. Kudláčka; *Janáčkově kvarteto* 1932-38; *Moravské komorní sdružení* 1918; *Moravské dechové kvinteto* 1927). Tento proces pokračoval i po r. 1945, kdy vzniklo též světově proslulé *Janáčkově kvarteto* (1947). Rada komorních ansámblů rozvíjela pak činnost zejména na půdě *Státní filharmonie* (→ *komorní soubory*). V 60. letech probíjával novou tvorbu ansámbl *Musica nova* (zakládajícím členem byl i basklarinetista J. Horák), od 80. let působí pod vedením E. Zámečnicka *Brno-Brass-Band*. Na rozvoj interpretačního umění v Brně působily nejvýrazněji konzervatoř (z významných ředitelů uveďme J. Kunce, Z. Blažka a K. Horkého) a *Janáčkově akademie múzických umění* (o její vybudování se zasloužil její první rektor L. Kundera). Kolem těchto škol i dalších hudebních institucí se koncentrovalo mnoho interpretů, z nichž mnozí vynikli jako pedagogové svých oborů (z předních brněnských pianistů počínaje meziválečným údobím uveďme L. Kunderu, J. Ermla, F. Schäfra, M. Mášu, J. Smýkala, J. Skovajsu a I. Ardaševa, z houslistů F. Kudláčka, J. Štěpánka, J. Trávníčka, J. Stanovského, B. Smejkal a B. Kotmela, z violoncellistů B. Herana a B. Havlíka, z kontrabasistů J. Bortlíčka, z varhaníků J. Pukla, A.

Veselou a K. Klugarovou; dále připomeňme hornistu F. Šolce a jeho brněnskou školu a z Brna vyšlé sólisty houslistu L. Hlaváčka, basklarinetistu J. Horáka a violoncellistku M. Fukačovou). V meziválečném i poválečném údobí se v Brně plynule rozvíjela sborová činnost mnoha významných těles, nejednou překračujících hranice amatérismu. Pod sbormistry F. Vachem, B. Bakalou, Z. Mrkosem a A. Veselým rostla úroveň *Vachova sboru moravských učitelek* (tradice sahá až k r. 1912), v meziválečné éře vyniklo sdružení *OPUS* řízené V. Steinmanem a formovalo se i *Akademické pěvecké sdružení Moravan* (sbormistr J. Veselka; vrchol činnosti po osvobození). Z dalších těles připomeňme sdružení jako *Brněnský akademický sbor*, *Brněnský dětský sbor*, *Brněnské madrigalisty*, dětskou *Kantilénu* apod., ze sbormistrovských osobností L. Mátla, J. Pančíka, F. Lýska, I. Sedláčka, P. Fialu ad. V brněnském → *rozhlase*, kde se zformoval připomenutý symfonický orchestr, vznikla po r. 1945 i další tělesa, jež měla sloužit zvl. pěstování folklórní (*Brněnský rozhlasový orchestr lidových nástrojů*) a populární hudby (prvým tělesem byl v 50. letech orchestr *BERO*). V 60. letech doplnila paletu brněnských institucí se vztahem k hudbě též → *televize*, kde do rozvoje hudebního vysílání zasáhli skladatelé G. Křivinka a P. Blatný. Na poli jazzové a populární hudby udával dlouhou dobu tón orchestr G. Broma, ze současných dechových těles lze uvést orchestr *Moravanka*. Meziválečný koncertní život, opírající se mj. o aktivitu *Klubu moravských skladatelů*, výrazně uplatňoval progresivní repertoárové trendy, v posledních desítiletích napomáhaly rozmachu koncertního života kromě profesionálních institucí i organizace typu *Kruhu přátel hudby*. Z tradice janáčkovských oslav (1924, 1948, 1954, 1958) a z praxe *Brněnského hudebního máje* (od 1955) vyrostl od r. 1966 každoročně pořádaný tematický *Mezinárodní hudební festival*, k jehož významným činitelům patřili skladatelé T. Schaefer a A. Parsch i muzikologové J. Racek, R. Pečman, J. Vysloužil a J. Fukač. V rámci festivalu probíhá i zmíněné hudebněvědné kolokvium, od 2. festivalového ročníku byl festival též dějištěm mezinárodní rozhlasové soutěže *Prix musical de Radio Brno*. Díky festivalu si Brno udrželo i v době totalitních represí své vlastní kontakty s řadou čelných zahraničních skladatelů (O. Messiaen, M. Kelemen) a interpretů (dirigenti Ch. Mackerras, G. Rožděstvenskij ad.). Po r. 1989 dochází k proměně místní hudební scény. Brněnské divadlo zvolilo zprvu název *Zemské divadlo* a v r. 1993 označení *Národní divadlo*. Hudební činitelé jsou sdružení v brněnském tvůrčím centru *Asociace hudebních umělců a vědců* (od 1990), kde se profilují i vyhraněná skladatelská sdružení (*Camerata*, *Klub moravských skladatelů*). Při *Státní filharmonii* bylo vytvořeno *Hudební centrum Brno* jako organizace, jež měla zaštitit ostatní, zejména hudebně organizační aktivity. *Mezinárodní hudební festival* začlenil do své struktury i velikonoční festival duchovní hudby a od r. 1990 konanou *Expozici experimentální hudby*. Byla obnovena brněnská firma *Lidl*, zabývající se výrobou hudebních nástrojů, vznikají nové koncertní agentury a hudební vydavatelství (např. *Pronto*). Při ústavu hudební vědy filozofické fakulty *Masarykovy univerzity* vznikla *Akademie staré hudby*, pečující o výchovu interpretů historického hudebního repertoáru. S Brnem obnovil styky cembalista S. Heller, zdejší rodák, který dlouhodobě působí v exilu. S brněnskými tělesy (opera, *Státní filharmonie*) začínají navazovat spolupráci zahraniční dirigenti (G. Buckland z Anglie, německý dirigent C. Richter ad.).

K bibliografii viz → *Morava*. V. t. → *Zábrdovice*.

B. Prameny: PAF. Lex.: PHSN I, s. 37. ČSHS I, s. 91, 134 - 136, II, s. 111, 115 - 116, 596, 602, 837. MGG XV, s. 1129. MuZE I, s. 578. New Grove III, s. 312. **Knihy a čsp.:** d'Elvert 1873. A. Rille: Die Geschichte des Brünner Stadttheaters 1734 - 1884 (Bo 1885). J. Effenberger: Denkschrift des Brünner Musik-Vereines zum Jubiläum seines am 22. November 1887 erreichten 25jährigen Bestandes (Bo 1887). Organisationsplan für die Brünner Musikvereins-Schule (Bo 1890). H. Welzl: Beiträge zu einer Musikgeschichte Brünns (Notizen-Blatt 39, 1893, č. 2, s. 13 - 16). K. Sázavský: Dějiny Filharmonického Spolku „Besedy Brněnské“ od r. 1860 - 1900 (Bo 1900). O. Kitzler: Musikalische

Erinnerungen mit Briefen von Wagner, Brahms, Bruckner und Rich. Pohl (Bo 1904). G. Bondi: Geschichte des Brünner Stadttheaters 1882 - 1907 (Bo 1907). B. Čepelák: Svatopluk 1868 - 1908 (Bo 1908). Památník Filharmonického spolku Besedy Brněnské 1860 - 1910 (ed. H. Doležil, Bo 1910). G. Bondi: Zehn Jahre Brünner Philharmoniker. 1902 - 1912 (Bo 1912). G. Bondi: Geschichte des Brünner deutschen Theaters 1600 - 1925 (Bo 1924). Orchestrální sdružení v Brně 1906 - 1926 (Bo 1926). V. Helfert: Deset let hudby v Brně (in: Zemské hlavní město Brno, P 1928, s. 59 - 63). J. Elefant: Festschrift des Brünner Schubertbundes anlässlich des 50jährigen Bestandes. 1879 - 1929 (Bo 1929). K. Vetterl: Bohumír Rieger a jeho doba (ČMM 53, 1929, s. 45 - 86, 435 - 500). Filharmonický spolek „Beseda Brněnská“ v letech 1911 - 1930 (Bo 1931). Sborník Vesny (Bo 1932). E. Lischka: Über die Anfänge des Brünner Musikvereins (1856 - 1862) (Olomouc 1937). V. Helfert: Leoš Janáček (Bo 1939). Vlastní životopis Vojtěcha Jírovce (P 1940, s. 20 - 21). G. Černušák: Osmdesát let Besedy Brněnské (Bo 1941). B. Štědroň: Hudební sbírka augustiniánů na Starém Brně (Věstník České akademie věd a umění 52, 1943, č. 1, s. 1 - 29). L. Kundera: Janáček a Klub přátel umění (Olomouc 1948). L. Kundera: Janáčkova varhanická škola (Olomouc 1948). J. Racek: Moravská hudební kultura v době příchodu Pavla Křížkovského (SS 48, 1950, č. 1, s. 25 - 48). B. Štědroň: Mozartovi vrstevníci v Brně (Be 2, 1950, č. 5 - 6, s. 1 - 3, 3, 1951, č. 2, s. 2 - 5, č. 3, s. 1 - 2, č. 5, s. 1 - 4). B. Štědroň: Základy fundační kapely v Brně před Křížkovským (SS 49, 1951, č. 2, s. 155 - 183). M. Krejčí: Inventář hudebnin kostela sv. Jakuba v Brně z r. 1763 se zvláštním zřetelem k Peregrinu Gravanovi (dipl. Bo 1957). T. Straková: Starobrněnská varhanní tabulatura (in: Musikologie 5, 1958, s. 9 - 48). Velká pochodeň (ed. A. Závodský, Bo 1959). Sto let Filharmonického sboru Besedy Brněnské (Bo 1960). K. Vetterl: Začátky veřejného koncertního života v Brně (in: Brno v minulosti a dnes II, Bo 1960, s. 159 - 169). A. Kleinwächter: Devadesát let pěveckého sdružení Lumír v Brně-Králově polí. 1873 - 1963 (Bo 1963). V. Telec - Z. Zouhar: 50 let VSMU. 1912 - 1962 (Bo 1963). Státní filharmonie Brno. 1956 - 1966 (ed. J. Majer, Bo 1965). H. Sláčiková: Hudební památky ve Státním archívu v Brně ze 14. - 18. století (dipl. Bo 1966). V. Gregor: Dělnické pěvecké spolky v Brně a okolí (in: Brno v minulosti a dnes VIII, Bo 1966, s. 128 - 137). Konzervatoř Brno (Bo 1969). Divadlo je divadlo (Bo 1969). Dějiny města Brna (ed. J. Dřímál a V. Peša, 2 svazky, Bo 1969 - 1973). T. Straková: Brno-Lužánky (OM 2, 1970, č. 2, s. 54 - 55). I. Petrželka: Hudba na Vesně (OM 2, 1970, č. 9 - 10, s. 288 - 292). C. Hálová-Jahodová: Reduta (OM 2, 1970, č. 9 - 10, s. 302 - 308). M. Malura: Brno na přelomu století (OM 3, 1971, č. 9 - 10, s. 267 - 268). B. Štědroň: Besední dům Brno (OM 5, 1973, č. 10, s. 301 - 304). J. Sehnal: Die Bläserharmonie des Augustinerklosters in Altbrunn (in: SPFFBU 22, 1973, H 8, s. 125 - 143). J. Trojan: Das Brünner Konzertleben in der Zeit der nationalen Wiedergeburt (in: SPFFBU 22, 1973, H 8, s. 161 - 183). J. Vysloužil: Brno - město slovanských tradic v hudbě (in: Svazky, vztahy, paralely. Ruská a česká hudba, Bo 1973, s. 73 - 90). R. Hurt: Hudba u starobrněnských cisterciáček (OM 6, 1974, č. 7, s. 248 - 251). J. Fukač - J. Fukačová: Rozhlasový přenos Brno - SSSR v roce 1935 (HRo 28, 1975, č. 10, s. 462 - 465). J. Kubiček - Z. Šimeček: Brněnské noviny a časopisy od doby nejstarší až do roku 1975 (Bo 1976). OM 8, 1976, č. 2, s. I - VIII. Státní filharmonie Brno 1956 - 1976 (Bo 1977). P. Kurfürst: Brněnští hudební nástrojníci 14. - 19. století (Bo 1980). J. Sehnal: Dějiny varhan kostela svatého Jakuba v Brně (Čsp. Mor. Mus. 67, 1982, Vědy společenské, s. 99 - 122). Brno mezi městy střední Evropy (Bo 1983). J. Sehnal: Hudba u brněnských augustiniánů v 18. století (HVě 20, 1983, č. 3, s. 227 - 241). Putování múzy Thálie. Sto let stálého českého divadla v Brně. 1884 - 1984 (2 svazky, Bo 1984). T. Straková: Hudba na jakubském kůru v Brně od 2. pol. 17. do začátku 19. století (in: SPFFBU 32 - 33, 1984, H 19 - 20, s. 105 - 112). J. Fukač: Poznáme ji po hlase? (in: Rok 1985, Bo 1985, s. 57 - 58). J. Baláčová - J. Fukač - A. Parsch - M. Schnierer: 20 let Mezinárodního hudebního festivalu v Brně (Bo 1985). T. Straková: Hudba na Petrově v 18. a 19. století (Čsp. Mor. Mus. 70, 1985, Vědy společenské,

s. 181 - 193). J. Brabcová: Koncertní život v Brně na přelomu 19. a 20. století (2 svazky, kand. dis. Bo 1988). M. Wurmová: Repertoár brněnského divadla v letech 1777 - 1848 (Bo 1990). I. Petrželka: Nad brněnskými „koncertními“ sály (OM 22, 1990, č. 4, s. 126 - 128, XVII - XVIII). V. Lébl: Brno šedesátých let (OM 22, 1990, č. 6, s. 161 - 167). J. Trojan: Hudební Brno za doby Mozartovy (OM 23, 1991, č. 1, s. 2 - 12). F. Pokorný: Hudební obraz Brna do počátku 15. století I (Bo 1991), II (Bo 1993). J. Trojan: Rossiniovská vlna v předbřeznovém Brně (OM 24, 1992, č. 4 - 5, s. 97 - 103). J. Trojan: Komárovské koláče (OM 25, 1993, č. 3, s. 88 - 93). Besední dům. Architektura, společnost, kultura (Bo 1995). V. Kyas: Slavné hudební osobnosti v Brně. Berühmte Musikpersönlichkeiten in Brünn (1859 - 1914) (Bo 1995). Hro 49, 1996, č. 11, s. 2 - 12).